

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.36>
УДК 34.342.5

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В УКРАЇНІ

Гришук А.Б.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0001-6289-6656*

Гришук А. Б. Поняття та особливості окремих елементів правового статусу державного службовця в Україні.

У статті зазначається, що на даний час в Україні відбуваються активні реформаційні процеси, які чинять вагомий вплив на розбудову України як правової, соціальної та демократичної держави. На даний час відбувається активне реформування сфери державного управління та органів місцевого самоврядування. Не оминув увагою у сфері реформування правового забезпечення законодавець і сферу правового статусу державної служби в Україні. Так активна розбудова інституту державної служби пройшла процес від зародження розбудови та реформування до сучасного стану правового забезпечення та інституційної належності різних родів та видів державної служби.

Під поняттям «правовий статус» варто розуміти систему визначених законодавством прав свобод та обов'язків а також гарантій діяльності державного службовця в процесі проходження ним державної служби. Так ми можемо визначити наступну тезу, яка вкотре підкреслює важливість правового статусу державного службовця. Отже, державним службовцем є особа, яка на виконання завдань та функцій держави реалізовує своє конституційне право на участь у управлінні державними справами та здійснює свою діяльність в рамках визначених законодавчо закріплених повноважень, що проявляються в системі прав та обов'язків, які виникають в державного службовця у зв'язку з прийняттям на державну службу та зберігаються за ним протягом усього строку проходження служби.

Законодавче закріплення питання правового статусу державного службовця отримало своє відображення в ряді нормативно-правових актів, зокрема це Кодекс законів про працю України, Закон України «Про державну службу» а також актах галузевого законодавства (наприклад Закон України «Про Кабінет Міністрів України») і інші акти галузевого законодавства які спрямовані на правове регулювання правового статусу державного службовця.

Ключові слова: статус, державний службовець, державна служба, професійна підготовка, права державного службовця, обов'язки державного службовця, правове регулювання.

Grishchuk A. B. Concepts and features of certain elements of the legal status of civil servants in Ukraine.

The article notes that the active reform processes taking place in Ukraine have a significant impact on the development of Ukraine as a legal, social and democratic state. Currently, there is an active reform of public administration and local government. The legislator and the legal status of the civil service in Ukraine did not miss attention in the field of legal support reform. Thus, the active development of the civil service institute has gone from the emergence of development and reform to the current state of legal support and institutional affiliation of various genera and types of civil service

The term «legal status» should be understood as a system of statutory freedoms and obligations, as well as guarantees for the activities of a civil servant in the process of his civil service. Thus, we can identify the following thesis, which once again emphasizes the importance of the legal status of a civil servant. Thus, a civil servant is a person who, in order to perform the tasks and functions of the state, exercises his constitutional right to participate in the management of public affairs and carries out his activities within certain statutory powers manifested in the system of rights and responsibilities of a civil servant. in connection with admission to the civil service and remain with him throughout the term of service.

Legislative consolidation of the legal status of civil servants is reflected in a number of regulations, including the Labor Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Civil Service» as well as acts of sectoral legislation (eg Law of Ukraine «On the Cabinet of Ministers of Ukraine») and other acts sectoral legislation aimed at legal regulation of the legal status of civil servants.

Key words: status, civil servant, civil service, professional training, rights of a civil servant, responsibilities of a civil servant, legal regulation.

Постановка проблеми. Сучасні реформаційні процеси, які відбуваються на теренах нашої держави мають своєю метою приведення законодавства України до стандартів та вимог міжнародного співтовариства, виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також розбудову незалежної, правової, демократичної та соціальної держави. Станом на сьогодні продовжує проводитись реформа багатьох інститутів громадянського суспільства, зокрема й реформа інституту державної служби, одним з елементів якого є правовий статус державного службовця. Протягом останніх десятиліть точаться численні дискусії серед науковців, теоретиків та практиків у сфері питання статусу державного службовця, до якого зазвичай відносять: права, обов'язки та юридична відповідальність державного службовця.

Стан опрацювання цієї проблематики, що стосується статусу державних службовців в Україні, міститься у наукових праць таких науковців як: В.Б. Авер'янов, Л.Р. Біла-Гіунова, Ю.Р. Битяк, І.П. Голосніченко, С.Д. Дубенко, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, М.І. Інших та багато інших.

Метою статті є необхідність проведення комплексного теоретико-правового аналізу питання адміністративно-правового статусу державного службовця та визначення його характерних особливостей у контексті оновленого законодавства про державну службу України.

Виклад основного матеріалу. На основі положень чинного законодавства можна прийти до висновку що кожен державний службовець відповідно до займаної посади та типу служби наділений конкретним колом прав та обов'язків. Державний службовець так які всі інші елементи державно-правового інституту наділений комплексом прав, обов'язків та гарантій діяльності які за своєю сутністю становлять правовий статус державного службовця [1, с.166-167].

Враховуючи різновидність державних службовців ми можемо констатувати факт наявності різних правових статусів різних видів державних службовців, це пов'язано власне з різними видами державної служби, які є в нашій державі, а також з особливостями правового регулювання діяльності окремих категорій державних службовців.

Для початку ми можемо констатувати поширення на державних службовців загально-правового та спеціального статусу.

Загально-правовий статус врегульовано положеннями Кодексу законів про працю України і він полягає в загально-трудовах правах, обов'язках та гарантіях діяльності. Так державний службовець на рівні зі всіма іншими наділений правами які закріплені в трудовому законодавстві: право на безпечне для життя та здоров'я середовище праці, право на забезпечення місцем праці, право на встановлені законодавством гарантії загально-трудової діяльності державного службовця і так далі. Також державний службовець, наділений певним колом обов'язків: дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства, установи або організації на якій працює державний службовець, обов'язок виконання доручень керівництва та недопущення зловживання своїми посадовими правами та правовими гарантіями діяльності як державного службовця, а також недопущення порушення виконавської дисципліни на підприємстві, установі чи організації а також попередження її проявів.

Додатково на державного службовця поширюється правовий статус, основи якого закріплені в положеннях Закону України Про державну службу. Так даний нормативно-правовий акт передбачає визначення основ правового статусу державного службовця а також визначає конкретні права та обов'язки які притаманні категорії державний службовець в Україні.

Загальноприйнятною є точка зору відповідно до якої державні службовці наділені ще так званим *спеціальним статусом* державного службовця. Мова йде про визначення актами спеціального законодавства положень, що покликані регулювати правовий статус окремих категорій державних службовців. Мова йде про закріплення окремими нормативно-правовими актами окремих, додаткових прав, обов'язків та гарантій діяльності державних службовців [2, с.30-35]. Так положення актів спеціального законодавства (наприклад Закон України Про Кабінет Міністрів України) передбачають на дання державному службовцю відповідного рівня та категорії додаткових гарантій правового статусу а також визначення додаткових прав та обов'язків державного службовця відповідного рівня або виду.

Так підсумовуючи викладене вище ми можемо констатувати факт наявності певної тріади правового регулювання правового статусу державного службовця – це акти трудового законодавства, положення Закону

України про державну службу а також акти спеціального законодавства, які покликані регулювати проходження державної служби окремих категорій державних службовців. Так можемо констатувати факт того що правовий статус є комплексною категорією, яка включає в себе особливості та перелічені вище ознаки та складові правового статусу державного службовця [3, с.20-21].

Статус державного службовця передбачено в розділі III Закону України «Про державну службу», так для чіткого уявлення правового статусу державного службовця проведемо виділення його елементів на загальні та особливі а саме загальні права та загальні обов'язки а також додаткові права та обов'язки, які покликані врегулювати процес проходження державним службовцем державної служби. Правові особливості правового статусу державної служби залежать від середовища, умов та виду служби, яку проходить державний службовець. Таким чином слід підкреслити, що вплив на особливості правового статусу державного службовця чинять як і суспільно-політичний лад суспільства та держави загалом, політична система суспільства держави так й особливості функціонування та проходження державної служби.

Положення чинного законодавства передбачають неможливість скорочення чи обмеження прав службовців. Відповідні обмеження можливі тільки у випадку запровадження воєнного або надзвичайного стану [4, с.236-237]. В даних випадках наповнення категорії статус державного службовця може змінюватися в залежності від обсягу прав які йому надає держава та обов'язків, які вона на нього покладає а також розширення або звуження гарантій правової діяльності державного службовця. В таких випадках відбувається зміна змісту правового статусу державного службовця.

Однією з особливих категорій державних службовців виступають працівники правоохоронних органів, оскільки саме їх правовий статус найчастіше залежить від умов існування та суспільства в якому функціонує інститут службовця системи правоохоронних органів, також окремими особливостями наділений сам процес проходження служби службовцями різних видів державної служби [5, с.33-34].

Таким чином ми можемо виділяти окремі правові статуси окремих категорій та видів державних службовців, в контексті їх правового статусу, наприклад, службовців політичної служби, безпекової служби, чисто державної служби, а також інших різновидів державної служби України. Будь-який правовий статус державного службовця залежить від правової основи діяльності службовця, певного роду та виду служби.

Спробуємо сформулювати основні юридичні позиції щодо сутності та змісту поняття «правовий статус»:

1. Правовий статус – це загально-правове становище працівника як людини та громадянина в контексті суспільних відносин, які пов'язані з проходженням ним державної служби (Наприклад, відповідно до статті 38 Конституції України визначається, що: «Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування») [6];
2. Правовий статус – це спеціальний та окремий відносно правового статусу людини і громадянина правовий статус відповідно до якого, визначається спеціальне та окреме становище особи, як працівника конкретного органу та установи. (Наприклад у статті 17 Закону України «Про національну поліцію» визначається, що: «Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції») [7];
3. Правовий статус державного службовця це поєднання двох вищевказаних елементів в єдине ціле та виділення правового статусу кожного конкретного державного службовця в окрему категорію;
4. Правовий статус державного службовця -це так чи інакше елемент його правосуб'єктності [8, с. 15-16].

Отже, в процесі дослідження питання правового статусу державного службовця доцільно застосовувати комплексний підхід до розуміння даного поняття що ґрунтується на поєднанні всіх перелічених вище елементів та підходів, оскільки всі вони так чи інакше покликані відображати поняття правовий статус державного службовця.

Таким чином підсумовуючи вище викладене слід підкреслити, що основу правового статусу державного службовця становлять наступні його складові:

- Права державного службовця;
- Обов'язки державного службовця;
- Обмеження;
- Заохочення;
- Відповідальність.

Проводячи детальний аналіз кожної з наведених в даному положенні складових, слід визначити їх походження та правову основу існування та функціонування. Таким чином, якщо ми ведемо мову про конкретного громадянина, то можемо зазначити, що громадянин України який є державним службовцем проводить відповідно до статті 38 Конституції України реалізацію своїх конституційних *прав* на участь в управлінні

державою та державними справами. В процесі прийняття на проходження державної служби не можливим і не допустимим є прийняття та втілення в життя жодних обмежень в залежності від раси, кольору шкіри та національності, майнового стану статі фінансового стану а також політичних поглядів та переконань [9, с.112-115].

Обов'язки державного службовця повинні неухильно ним дотримуватись, у випадку їх невиконання чи неналежного виконання до такого службовця може бути застосовано дисциплінарне стягнення тощо.

Застосування інституту прав та обов'язків державного службовця проявляється в його компетенції та повноваженнях, якими він наділений в процесі проходження державної служби, відповідальність це одна з головних гарантій правової діяльності державного службовця, а гарантії діяльності виступають основним засобом забезпечення правового статусу державного службовця. Всі перелічені вище елементи виступають елементами правового статусу державного службовця [10, с.129-131].

Як один з різновидів елементів правового статусу державного службовця також виділяють *обмеження* які покладаються на державного службовця на час проходження державної служби. Так державному службовцеві *заборонено* займатися іншою оплачуваною роботою крім наукової, творчої чи освітньої (викладацької) діяльності. У зв'язку з такими обмеженнями до державного службовця застосовуються певного роду засоби заохочення. Так первинним засобом *заохочення* виступає стимулювання його діяльності шляхом преміювання. Так преміювання державних службовців проводиться відповідно до займаної посади, розмір і обсяг премії встановлюється відповідно до тарифного розряду та наповнення фонду оплати праці певної категорії державних службовців [11, с.38-39]. Стимулювання державних службовців відповідно до поглядів науковців можна поділити на декілька категорій, так, це пільги, розміри та ступені заохочення а також особливості відповідальності. Так пільги до державних службовців можуть встановлюватися в рамках загальнообов'язкового державного соціального забезпечення. Якщо ми ведемо мову про заходи заохочення то їх можна умовно поділити на загальні та спеціальні. Так, ведучи мову про загальні заходи заохочення то мова йде про ті заходи та засоби, застосування яких врегульовано положеннями Кодексу Законів про працю України та актами трудового законодавства [12, с.359-360]. А якщо вести мову про спеціальні засоби заохочення то мова йде про заходи заохочення застосування яких урегульовано положеннями Закону України Про державну службу а також іншими нормативно-правовими актами, які покликані врегулювати правові основи правового статусу державного службовця в Україні. Мова йде про такі засоби заохочення, як просування по службі, переведення до іншої категорії, надання додаткової відпустки і так далі [13, с.187-188].

Ще одним не менш важливим елементом правового статусу державного службовця виступає *юридична відповідальність*. Фактично юридична відповідальність виступає одним з проявів гарантій правового статусу, оскільки і особливості притягнення до відповідальності і її підстави а також різновиди передбачені додатково актами спеціального законодавства. Так основоположні положення, що стосуються притягнення до юридичної відповідальності державних службовців передбачені статтею 38 Закону України «Про державну службу», яка визначає загальні засади юридичної відповідальності державних службовців. Так на основі даного законодавчого положення визначено, що до різновидів відповідальності державних службовців прийнято відносити наступні:

- Матеріальна відповідальність державних службовців, зокрема її прийнято поділяти на повну та часткову (неповну), яка в основному регулюється положеннями актів трудового та цивільного законодавства.
- Дисциплінарна відповідальність (передбачена Законом України Про державну службу а також положеннями Дисциплінарних статутів різного роду службовців).
- Адміністративна відповідальність урегульована актами адміністративного законодавства, положеннями Кодексу України Про адміністративні правопорушення а також Кодексу адміністративного судочинства).
- Кримінальна відповідальність державного службовця врегульована положеннями чинного Кримінального кодексу України [14, с.36-37].

На сьогоднішній день проблематика загального визначення правового статусу державного службовця є надзвичайно актуальною у зв'язку з реформаційними процесами, які протікають в нашій державі та потребує ґрунтовного теоретичного та практичного аналізу тому реформування державної служби та приведення правового регулювання статусу державного службовця до вимог які ставляться міжнародним співтовариством виступає фактично об'єктивною закономірністю та необхідністю на шляху до розбудови України, як правової, соціальної та демократичної держави [15, с.19-20].

Висновки. Державні службовці виступають категорією від якої залежить матеріальний, економічний, соціально-культурний розвиток держави а також добробут її населення. Таким чином можна з впевненістю

зазначити, що державна служба виступає одним із основоположних інститутів держави від якого і залежить подальший розвиток держави загалом.

Підсумовуючи вище викладений вище обсяг матеріалу можна зазначити, що *статус державного службовця* – це передбачена у нормах чинного законодавства сукупність прав, обов'язків, обмежень, їх юридичних гарантій професійної діяльності в залежності від виду служби, яку проходять службовці, їх соціально-правовий захист і особливості юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Нижник Н.Р. Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування. Н.Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 2000. Ч. 1. 224с.
2. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: автореф. дис... д-ра юрид. наук:12.00.05. М.І. К.,2005. 39с.
3. Кочарян А. Б. Електронне освітнє середовище сучасного університету. А. Б. Кочарян. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2014. № 2 (50). С. 20–24.
4. Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект : монографія. А. М. Слюсар. Х. : ФІНН, 2011. 336 с.
5. Манохин В.М. Правовое регулирование государственной службы. В.М. Манохин. Сов. гос-во и право. 1968. № 1. С. 33–40.
6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
8. Прудюс Л. В. Управління якістю професійного навчання державних службовців в Україні: теоретико-організаційний аспект :автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з здерж. упр. : 25.00.03 «Державне управління» Л. В. Прудюс. К., 2010. 20 с.
9. Сыроватская Л. А. Ответственность за нарушение трудового законодательства. М. : Юрид. лит., 1990. 176 с.
10. Зеленський В.М. Особливості правового регулювання конкурсного відбору на державну службу за трудовим законодавством європейських країн / В.М. Зеленський. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. № 32. Т. 2. С. 129–132.
11. Основи служби в Україні. М. І. Іншин. *Юридична наука і практика*. 2011. №2. С. 38–43.
12. Адміністративне право :навч. посіб. О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. К. :Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.
13. Ортинський В. Л. Управління в органах виконавчої влади України : навч. посіб. В. Л. Ортинський, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів. К. : Центр учбової літератури, 2008. 296 с.
14. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні : актуальні проблеми реформування. ред. : В. Б. Авер'янов, І. Б. Коліушко; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 1999. 50 с.
15. Лавренова О. І. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». О. І. Лавренова. Одеса, 2014. 20 с.